

บทที่ 4

วัฒนธรรมการใช้ผ้าในวรรณคดีไทย

1. วัฒนธรรม

- 1.1 ความหมายของวัฒนธรรม
- 1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม
- 1.3 อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อมนุษย์
- 1.4 ประเภทของวัฒนธรรม

1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

การที่บุคคลในแต่ละสังคม มีความคิด วิถีชีวิต แยกต่างกันไปจากสมาชิกของสังคมอื่น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ ซึ่งเรียกกันว่า วัฒนธรรม วัฒนธรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง หมายถึง มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญ ออกจาก ส่วนในภาษาไทย คำว่าวัฒนธรรมเป็นคำสมาส คือ การรวมคำ 2 คำ เข้าด้วยกัน ได้แก่

1. วัฒนธรรม มีความหมายทั่วไปว่า เจริญงอกงาม รุ่งเรือง

2. ธรรม หมายถึง กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ

เพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงคำว่า วัฒนธรรมในความหมายทั่วไปจึงหมายถึง ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย เช่น เมื่อพูดถึงคนหนึ่งว่า "เป็นคนมีวัฒนธรรม" มักจะหมายถึง บุคคลผู้นั้นว่าเป็นคนมีระเบียบ วินัย (อานนท์ อาภาภิรม, 2522 : 104) วัฒนธรรมในความหมายที่กล่าวมานี้จึงตรงกับลักษณะที่เป็นแบบแผนของชีวิต

วรนันท์ อักษรพงศ์ (2522 : 18) ได้อ้างความหมายของวัฒนธรรม
 ความความคิดของ Joseph s. Roneck and Roland L. Warren ว่า

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เจริญขึ้น เพื่อสนอง
 ความต้องการ อันเป็นมูลฐานที่มีต่อความอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสาย และ
 การจัดระเบียบแห่งประสบการณ์ของสังคม, วัฒนธรรม คือ ประมวลแห่งงานทาง
 วัตถุ, แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ความรู้ ความเชื่อถือ และ
 การดำเนินงานด้านอื่น ๆ ทั้งปวงซึ่งได้มีการทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้น
 วัฒนธรรมจึง ได้แก่ การจัดการกับเหตุแวดล้อมของมนุษย์

สุหัตตรา สุภาพ (2518 : 119) กล่าวว่า วัฒนธรรม ถ้าแปลตาม
 รากศัพท์ วัฒน คือ ความเจริญ แปลรวม ได้ว่า ธรรม เป็นเหตุให้เจริญ วัฒนธรรม
 มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกมาถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม
 ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์
 ในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และ
 เทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

เจริญ พรหมอยู่ (2523 : 38) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้
 หลายนัย คือ

ก. วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น
 เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตแห่งส่วนรวม และวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของ
 มนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

ข. วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มา
 จากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา

ค. วัฒนธรรม คือ ความเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยา-
 อาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และ
 แสดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

จากนิยามเหล่านี้จึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมคือมรดกทางสังคม เป็นสิ่งที่สังคมรับ และรักษา ไว้ให้เจริญงอกงามขึ้น ไป ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้

- ก. เป็นสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากมนุษย์ในกลุ่มเดียวกัน ไม่ใช่สิ่งที่ได้จากพันธุกรรม และการเรียนรู้จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่คอบไว้ด้วยกัน
- ข. เป็นมรดกทางสังคม เพราะวัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกัน ไป สิ่งที่ทำให้วัฒนธรรมมีการถ่ายทอด คือ ภาษา ทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน ช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึกนึกคิด และทำความเข้าใจกับคนอื่นได้ ถ้าปราศจากภาษาแล้ววัฒนธรรมจะ ไม่สะสม เพิ่มพูน
- ค. เป็นวิถีชีวิต หรือแบบของการดำรงชีวิต ในสังคมแต่ละแห่งย่อมมีวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตต่างกันถือว่าเป็นวัฒนธรรมเฉพาะแบบ
- ง. เป็นสิ่งที่ไม่คงที่เสมอ ไป อาจเปลี่ยนแปลง ได้

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับสังคมในแง่ที่วัฒนธรรมเป็นระเบียบวิธีการ และกฎเกณฑ์หรือแบบอย่างในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม สัตว์บางประเภทอาจมีสังคม แต่เป็นสังคมที่ก่อตัวขึ้นตามระบบสัญชาตญาณ ซึ่งจะไม่มีการปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ความเป็นอยู่ในสังคมของสัตว์เป็นเรื่องอัตโนมัติ ไม่มีการสั่งสอนอบรมหรือถ่ายทอดวิธีการให้เหมือนกับมนุษย์ ทั้งนี้เพราะสัตว์ขาดวัฒนธรรม แต่มนุษย์มีวัฒนธรรม ดังนั้นความเป็นอยู่ของมนุษย์จึงดีกว่าสัตว์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์

1.3 อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อมนุษย์

วัฒนธรรมทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดมรดกมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น การใช้ประโยชน์จากไฟ กระแสลม การสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การเสาะหาอาหาร การคมนาคม และยังสามารถค้นหาความลึกซึ้งต่าง ๆ ในธรรมชาติ ซึ่งคนในสมัยโบราณไม่สามารถจะรู้ได้ เค็มการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในแต่ละครั้งต้องใช้เวลานับเป็นพัน ๆ ปี แต่ในปัจจุบันนี้อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ อาจทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงชีวิตของคน ๆ เดียวเท่านั้น และผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ก็เป็นที่ยอมรับ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นเครื่องผูกพัน และกำหนดกิจกรรมของมนุษย์อย่างใกล้ชิด มนุษย์ที่เกิดมาในวัฒนธรรมใด หรือเจริญเติบโตมาด้วยวัฒนธรรมใดย่อมมีความประพฤติปฏิบัติจำกัดอยู่ในขอบเขตของวัฒนธรรมนั้นด้วย

1.4 ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมแบ่งประเภทออกไปตามลักษณะความสำคัญดังต่อไปนี้ เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจอย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแบบอย่างวัฒนธรรมมีอยู่หลายประเภท อยู่ร่วมสมัยและติดต่อกันอย่างกว้างขวาง ชัดชัดแย้ง ช่องว่าง และวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จึงมีอยู่มาก ถ้าไม่เข้าใจแบบอย่างวัฒนธรรมในชั้นมูลฐาน อาจหาความเข้าใจวัฒนธรรมมีความหมายไปได้ มากาเร็ค มีค (Margaret Mead, 1970 : 195) ได้จำแนกวัฒนธรรมในลักษณะเช่นนี้ไว้ 3 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมบรรพวิสัย (Pre figurative) มีแบบอย่างของความคิด ความประพฤติสถาปนาไว้แน่นอน ผู้เยาว์ที่เกิดมาในวัฒนธรรมประเภทนี้ เรียนรู้แบบอย่างด้วยประสบการณ์ตรงจากผู้ใหญ่ทาง เดียว ถือว่าเพียงพอที่จะเป็น

สมาชิกที่ใช้การได้ของกลุ่มชนนั้น วัฒนธรรมประเภทนี้ยังคงมีอยู่ในรูปของสังคม
ปฐมฐาน ซึ่งเป็นสังคมกลุ่มย่อย อยู่โดดเดี่ยวความลาห่าง

2. วัฒนธรรมสหวิสัย (Cofigurative) ผู้เข่าวและผู้ใหญ่เรียนรู้สิ่ง
ต่าง ๆ และเสริมสร้างประสบการณ์จากความร่วมมือ เพราะในช่วงอายุวัยของ
บุคคลมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ จะถือตามแบบอย่างของบรรพชนฝ่ายเดียว
ย่อมไม่เพียงพอที่จะอยู่ในสังคมนั้น ๆ สังคมเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในโลกปัจจุบัน

3. วัฒนธรรมอนาคตวิสัย (Post figurative) ผู้ใหญ่เรียนรู้จาก
ผู้เข่าวจัดเป็นวัฒนธรรมใหม่ โดยเฉพาะของยุคปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงเร็ว
เกินการคาดคะเนล่วงหน้าแบบแผนเดิม ผู้เข่าวเป็นผู้เผชิญอนาคตอันไม่แน่นอน
ผู้ใหญ่แม้ผ่านชีวิตมาก่อนก็ไม่สามารถนำประสบการณ์เดิมของคนมาแนะนำหรือหา
คำตอบให้ได้มากนัก เพราะสภาพที่ผู้เข่าวต้องเผชิญไม่เหมือนสภาพของคนรุ่นก่อน
วิธีเดียวที่ผู้ใหญ่ผู้เข่าวจะอยู่ร่วมสมัยกันได้โดยขัดแย้งกันน้อยก็คือด้วยการที่ผู้ใหญ่ยอม
เรียนรู้จากผู้เข่าว

วัฒนธรรม ไม่ว่าจะมีส่วนให้ความหมายแตกต่างกันอย่างไร แต่ถ้ายึดเนื้อหา
เป็นหลักจะสามารถแบ่งวัฒนธรรมออกได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้ (กรรณิการ์
สุทเกษม, 2523 : 42)

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) หมายถึง ทุกสิ่งทุก
อย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาให้มีรูปร่าง เห็นและสัมผัสได้

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non - material Culture) หมายถึง
ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายและเป็นแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งอยู่ใน
รูปของความคิด วิชาความรู้ต่าง ๆ และยิ่งแบ่งออกได้อีก 2 อย่าง คือ
บรรทัดฐานทางสังคม อันได้แก่ มาตรฐานความประพฤติต่าง ๆ และสถาบันสังคม
เช่น การจัดสังคมในรูปขององค์การ เป็นต้น

การจัดแบ่งประเภทวัฒนธรรมไทย ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ
พ.ศ. 2485 แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และ ได้มาจากทางศาสนา

2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่า มีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย

3. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ที่เกี่ยวกับการกินที่อยู่ มีเครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ

4. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคม นอกจากจะหมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันเป็นสุข ยังรวมทั้งระเบียบมารยาทสังคมด้วย

การจัดประเภทวัฒนธรรมอาจมีแตกต่างกันออกไปอีก¹ เช่น

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องแต่งกาย และงานฝีมือ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมทางศิลปะ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ ค่านิยม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น

4. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ละครรคนตรี และการละเล่น เป็นต้น

ถ้าเรามองในแง่ที่ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการ วัฒนธรรมก็อาจแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. วัฒนธรรมที่สนองความต้องการทางค้ำร่างกายหรือชีวิต เช่น วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการกินอาหาร การแต่งกาย การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตลอดจนถึงวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุ

¹ สรุปจากคำบรรยายวิชา 411-542 การศึกษาวรรณคดีไทยเชิงมนุษยวิทยา ของ ผศ. เฉลิม มากนวล

2. วัฒนธรรมที่สนองความต้องการทางด้านสังคม เช่น ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระบบครอบครัวเพื่อสร้างกลุ่มหรือพรรคพวก ระบบการศึกษาเพื่อสืบทอดความรู้ความคิด ระบบการปกครองซึ่งอาจแสดงออกในรูปแบบประเพณี ศิลธรรม หรือกฎหมาย เพื่อควบคุมสังคม

3. วัฒนธรรมที่สนองความต้องการของจิตใจ เช่น ศาสนา ความเชื่ออันเป็นหลักยึดเหนี่ยว ทำให้เกิดความเชื่อมั่น และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกด้านหนึ่ง คือ สุนทรียภาพและสุนทนาการ ซึ่งอาจแสดงออกในรูปแบบศิลปะ วรรณคดี การละเล่นต่าง ๆ

การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องแต่งกาย นอกจากจะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 1 ใน 4 ที่เกี่ยวข้องกับ การดำรงชีวิตแล้วยังถือว่า การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสนองความต้องการด้านร่างกายหรือชีวิต เป็นวัฒนธรรมที่มีผลมาจากการประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุโดยตรง วัฒนธรรมการใช้ผ้าของชนในสังคม จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยม ของชนในสังคมนั้น ๆ

2. วัฒนธรรมการใช้ผ้าในวรรณคดีไทย

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ใช้เสื้อผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม เพื่อให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย และเพื่อประดับตกแต่งร่างกายให้สวยงาม จนยอมรับกันว่า เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมแต่ละชาติ

การใช้ผ้าที่ปรากฏในวรรณคดีไทยจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมีวรรณคดีเป็นกระบอกบานใหญ่ที่จะสะท้อนวัฒนธรรมเหล่านั้นออกมาให้เห็น วัฒนธรรมการใช้ผ้าที่ปรากฏในวรรณคดีไทยที่จะกล่าวถึง ได้แก่

- 2.1 การใช้ผ้าตามฐานะทางสังคม
 - 2.1.1 การใช้ผ้าของกษัตริย์
 - 2.1.2 การใช้ผ้าของสตรีในราชสำนัก
 - 2.1.3 การใช้ผ้าของขุนนางและข้าราชการในราชสำนัก
 - 2.1.4 การใช้ผ้าของทหาร
 - 2.1.5 การใช้ผ้าของสามัญชน
- 2.2 การใช้ผ้าตามความเชื่อและความนิยม
- 2.3 การใช้ผ้าตามโอกาสต่าง ๆ

2.1 การใช้ผ้าตามฐานะทางสังคม

ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บราหฺมญฺเอยสสารต่างว
 มากมายที่แสดงให้เห็นว่า ผ้า เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลทางสังคมมาก ผ้าเข้ามาเป็น
 เครื่องกำหนดสถานภาพ กำหนดตำแหน่ง กำหนดวรรณะของผู้สวมใส่ด้วย ผู้ที่มี
 ยศศักดิ์ มีฐานะนครศักดิ์ จะต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้อื่นที่ไม่
 ใ้ได้อยู่ในฐานะนั้นจะนำไปแต่งไม่ได้ เช่น ผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องทรงเครื่องอย่าง
 หนึ่งที่แตกต่าง ไปจากผู้อื่น เหล่าขุนนางข้าราชการก็แต่งแตกต่าง ไปจาก
 ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ข้อกำหนดนี้ยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดในสมัยรัชกาลที่ 1
 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงกับได้ทรงโปรดเกล้า ฯ ให้ออกกฎหมาย懲รบาลว่าด้วย
 การแต่งกาย การบังคับใช้ผ้าและห้ามใช้ผ้าอื่น

ลักษณะการแต่งกายที่กำหนดในกฎหมาย懲รบาลฉบับนี้มีลักษณะ เครื่องครัด
 เป็นการ ใช้ลักษณะของ เนื้อผ้า และสีของผ้า ตลอดจนจนถึงแบบของการแต่งกาย
 การใช้เครื่องประดับมาเป็นเครื่องกำหนดฐานะบรรดาศักดิ์ ตำแหน่งหน้าที่ของ
 บุคคลในสังคม

ในกฎหมายตราสามดวง มีกฎหมายเข็ยรบาลหลายข้อที่กล่าวถึงการใช้ผ้า และห้ามมิใช้ผ้าเกินฐานะคน หากผู้ใดฝ่าฝืนก็จะต้องโทษ ดังเช่น กฎมณเฑียรบาล ข้อที่ 74 กล่าวถึง เรื่องนี้ไว้ว่า

อนึ่งผู้ใดหัดคอกไม้ แลนุ่งผ้าแดง ผ้าชมพูไพเราะการะกาหาเชิงมิได้ ห่มผ้านอกเสื้อ ห่มผ้าป่าเขียว นุ่งผ้าเหินบนหน้า หิวชายลอยชายเข้าในสนวนประคูด สนวนตะพาน สนวนในรั้วไก่ ในกะลาบาค และหน้าพระธินั่ง ประคูดระหับเรือกิติ พระคาหนักกิติ ฝ่ายผ้าเสื้อใช้ให้ฉีก เสีย คอกไม้ใช้ให้คลุกฝุ่น โปกหัว ความโทษหนัก โทษเบา

{ เรื่องกฎหมายตราสามดวง (ล.2) : 49 }

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวถึงการใช้ผ้าตามฐานะทางสังคมของบุคคลต่าง ๆ ตั้งแต่กษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ เรื่อยมาตลอดจนถึงสามัญชนไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

2.1.1 การใช้ผ้าของกษัตริย์

ผ้าที่กษัตริย์นำมาใช้ ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยมีหลายชนิด ล้วนแต่เป็นผ้าอย่างดี หอ เนื้อละเอียด หอสอดเงินสอดทอง หรือไหมอย่างดี ได้แก่ ผ้ายกทองคำยไหมทอง ผ้าบุมทองคำยไหม ผ้ากรองทอง ผ้าเขียนทอง ผ้าปักหล้า ผ้าปักทอง ผ้าเข้มขาว ผ้าคาด ผ้าไหมค ผ้าอุทุมพร ผ้าอัคคี เป็นคัน ซึ่งผ้าเหล่านี้ส่วนมากจะนำมาใช้เป็นภูษาทรง และฉลองพระองค์ ดังจะเห็นได้จากการแต่งตัวของ เหล่ากษัตริย์ที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ เช่น

การแต่งตัวของท้าวคานหาในบทละคร เรื่องอิเหนา

สาอวางองค์ทรงสุคนธ์บนทอง
 ใ้ให้หุญเนื้อผิวผ่องประไพศรี
 นางในราเพชพิชนี
 ภูมีสอดทรงสนับเพลา
 ภูษาเขียนทองห้องม่วง
 คอกดวงเชิงช่อฉลุฉลา
 ฉลององค์คาคเงินงามเงา
 ชายแครงแสงเนาวรัตน์เรือง

(อิเหนา : 404)

การแต่งตัวของพระลักษมณ์ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์
 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สนับเพลาเชิงงอนช่องกระจก
 ภูษาชกเกี้ยวกรองทองผสาน
 ชายไหวชายแครงอลงการ
 ฉลององค์เครือกำนกระหนกพัน

{รามเกียรติ์ ร.1 (ล.2) : 636}

การแต่งตัวของอิเหนาในบทละคร เรื่องอิเหนา

ทรงสูคนธ์ร้วยรินกลิ้งเกลลา
 สอดใส่สับนัปเพลาลายกระสัน
 ทรงภูษาพื้นขาว เขียนสุวรรณ
 กรวยเชิงสามชั้นบรรจงโจง
 ฉลององค์ไหมคเทศทองอร่าม
 อินทร์ธนูคูงามอำโงง
 เจียรระบาคคาคเงินเงาไว้ง
 บั้นเหน่งสายปรุโยรงประดับพลอย
 (อิเหนา : 53)

การแต่งตัวของท้าวฤเรubinในบทละคร เรื่องอิเหนา

ทรงภูษาพื้นม่วงควงคอก
 รูปเทพพนมนอกนรสิงห์
 ฉลององค์คาคเงินงามจริง
 ชายไหวไหวกึ่งกระหนกแนม
 (อิเหนา : 453)

การแต่งตั้งของพระพันวษาในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

ชำระรถหมคหมองละอองผง
แล้วทรงพระสุคนกลีกล้วย
ทรงภูษาภกกระหนกบิน
เป็นครุฑคาบนาคินทร์กระหวัดพัน
ฉลององค์ทรงครุฑ เครือลดา
ก้านชครจนาดายฉัน
ลายทองกรองรับสับพลัน
เป็นเครือวัลย์พื้นฉลุคอกลอย

(ขุนช้างขุนแผน : 558)

การแต่งตั้งของพระรามในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ภูษาภกแย่งบุคครุฑอัค
โจงกระหวัดไว้วางทางหงส์
โหมคเทศรีวทองฉลององค์
กระสันทรงเจียรระบาคคาคทับ

(รามเกียรติ์ ร.2 : 508)

การแต่งตั้งของท้าวบรมจักร ในบทละครเรื่องอุณรุท

ภูษาท้องพรณอุทุมพร
ช่อเชิงมังกกรเส้นสมุทร
ชายไหวชายแครงชมพูนุท
ฉลององค์แย่งบุคกีนนรรา

(อุณรุท : 39)

นอกจากพระมหากษัตริย์จะใช้ผ้าอย่างดีแล้ว ผ้าเหล่านั้นยังมีลวดลายต่าง ๆ ทั้งงดงามยิ่ง เช่น "ทรงผ้าพื้นค้ำอาไฟ ควงทองอุไรรจนา" คือ ผ้าพื้นค้ำมีดอกลายสีทอง และ "ฉลององค์ประพาสคาคแล้ง ก้านแย่งลายทองเจ็ดฉั่น" หมายถึง เลื่อตัดเย็บด้วยผ้าคาคลายก้านแย่ง เป็นต้น

ลายผ้าที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นลายนกยูงและหงส์ ลายกบินนรธา ลายดาวกระจาย ลายเครือดอกไม้ ลายตะเกียง ลายเครือพนม ลายเครือหงส์ ลายข้าวบิณฑ์ ลายครุฑชุกนาถ เป็นต้น ดังเช่นข้อความที่ว่า

แล้วทรงสนับเพลาเชิงนาคี
 ภูษาอย่างดีเจ็ดฉั่น
 เป็นแย่งชก เครือกระหนกสุวรรณ
 บินแห่ง เพชรกุศันลายแหง
 แล้วทรงฉลององค์เจียรระบาค
 พื้นคาคเครือกระหนกแย่ง
 ทรงมาลาลายดอกเพชรน้ำแดง
 สิริระยับจับแสงทินกร

{คาหลัง (ล.1) : 154}

จะเห็นว่าบลายชสนับเพลาเป็นรูปนาค ภูษาทรงเป็นผ้าชกลายกระหนกฉลองพระองค์ทำด้วยผ้าคาคลายกระหนกแย่ง และทรงพระมาลาประดับเพชร หรือข้อความที่ว่า

ทรงสุคนธ์ารสปรากฏกลิ่น
 รวยรินด้วยทิพย์หอมหวาน
 สนับเพลาลอยเพชรเจ็ดประการ
 ภาษาร่ายแยงยกกระทนกลาย
 จีบโจงจิ้งหรีด เข็มชัคคาคัด
 เจียรระบาศพื้นทองรองสาย
 ห้อยหน้าปักปลิว เป็นรื้อร่าย
 เจ็ดฉายฉล่ององค์บรรจงทำ
 เป็น เครื่องครุฑขุนาคลากหัว
 คู่มือลอยลมคมซา
 ทองกรภาพเก็จเพชรประจำ
 เลิศล้ำด้วยมณี ไม่มีปาน

{คาหลัง (ล.2) : 559}

แสดงให้เห็นถึงสนับเพลานักประดับเพชรพลอย 7 สี ภาษาร่ายเป็นผ้ายก
 ลายกระทนกล ฉล่องพระองค์เป็นลายครุฑขุนาค และข้อความที่ว่า

ทรงภาษายกแยงอย่างนอก
 พื้นม่วงดวงคอกันหง
 โหมคเทศรื้อทองฉล่ององค์
 กระสันทรงเจียรระบาศคาคัท

(อิเหนา : 41)

แสดงให้เห็นถึงภาษาร่ายว่าใช้ผ้ายกพื้นม่วง มีลายคอกไม้ชนิดหนึ่ง คือ
 คอกันหงหรือคอกพิกุล ฉล่องพระองค์นั้นทำด้วยผ้า โหมคเทศที่เป็นลายรื้อ

ลายผ้าที่กล่าวถึง เหล่านี้มีทั้งที่เขียนสี หรือพิมพ์ลาย ปักเป็นลาย และ
ทอยกดอก

2.1.2 การใช้ผ้าของสตรีในราชสำนัก

การใช้ผ้าของสตรีในราชสำนัก ซึ่ง ได้แก่ พระมเหสี พระธิดา
เหล่าสนมนางใน ซึ่งถือว่าเป็นพวก "ชาววัง" การใช้ผ้าของสตรีเหล่านี้ส่วนมาก
จะแตกต่าง ไปจากสตรีชาวบ้าน โดยทั่วไป โดยเฉพาะเหล่าสนมนางใน มักจะ
แต่งตัว ให้อวดกัน

ผ้าที่สตรีในราชสำนักนิยมใช้ ได้แก่ ผ้ายก ทั้งยกทองและ
ยกไหม ผ้าสุหรัค ผ้าลายอย่าง ผ้าเขียนทอง ผ้าอุทุมพร ผ้าโก โสยพัศตร์
ซึ่งจะใช้ เป็นผ้านุ่ง ส่วนผ้าที่นำมาห่มเป็นสไบ ผ้าทรงสะพัก ได้แก่ ผ้ากรองทอง
ผ้าริ้วทอง ผ้าแพร ผ้าคาด ผ้าปักทอง ผ้าไหม ผ้าใยบัว เป็นต้น ดังจะ
เห็น ได้จากการแต่งตัวของพระมเหสี พระธิดา สนมนางใน ที่ปรากฏอยู่ใน
วรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ เช่น

การแต่งตัวของสามพระชนนีกับนางสีดา ในบทละคร เรื่อง
รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

สามพระชนนีกับสีดา

ทรงพระภูษาเครื่องแต่ง

สะอึ่งองค์เนาวิคณ์ลายแหง

สไบกรองทองแล่งลอมควง

{รามเกียรติ์ ร.1 (ล.3) : 647}

การแต่งตั้งของนางอุษาในบทละคร เรื่องอุณรุท

พระสอคนใส่สนับเพลา เครือหงส์
 ภูษาทรงลอยลาย เขิง ไกรสร
 นางทรงผ้าทิพย์อุทุมพร
 เครือกำนกินนรกรกราย

(อุณรุท : 360)

การแต่งตั้งของขอพระกลีนิในบทละคร เรื่องมณีพิชัย

นุ่ง โภ โสยพัลลภร์ผ้าทิพย์
 ห่มสีทับทิมขลิบสุธใส
 เข็มขัดประจายามงามวิไล
 สอคนใส่สร้อยสะอึ่งพริ้งพราย

(บทละครนอก ร.2 : 357)

การแต่งตั้งของนางมณีโต ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทรงภูษาเนื้อคิสีเสวค
 เขียนลายทอง เทศฉลุเจลา
 สไบหน้าเจียรระบาคคาคเงินเงา
 ผูกชฎาห่อเกล้าเม่าผี

(รามเกียรติ์ ร.2 : 528)

การแต่งตัวของพระมเหสีท้าวบรมจักร ในบทละครเรื่องอุณรุท

พระทรงชายไหวชายแครง
 ฉลององค์ทองแสงฉานฉาย
 นางทรงสไบคาคทองพราย
 ประดับถิ่นพรรณรายมุกคาควง
 (อุณรุท : 25)

การแต่งตัวของนางบุษบาในบทละครเรื่องอิเหนา

ให้ทรงภูษาชกพื้นคอง
 ท่มสไบคาคทองผ่องใส
 สอคสีทับทิมชับใน
 แล้วยใส่สร้อยสะอึ่งสังวาลทรง
 (อิเหนา : 357)

การแต่งตัวของมะเคหี ในบทละครเรื่องอิเหนา

ทรงชกทองห้องชำระกะใหม่
 สไบหน้าเจียรระบาคคาคปัก
 เข็มขัดเพชรพรรณรายสายชก
 ประจายามจาหลักลงษา
 (อิเหนา : 224)

การแต่งตั้งของระเด่นกุสุมาในบทธละคร เรื่องอิเหนา

บ่วงภูษาค่าเมือง เครื่องใหม่
ห่มสไบ ไชยบัวकुคณสัน
คาค เข็มชัศตรัสเอ็ง โอบพัน
พลอยกุดันดวงแก้วแววไว

(อิเหนา : 1202)

การแต่งตั้งของราชธิดา และมเหสีของเจ้าเชียงใหม่ในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน

ผ้าบ่วงดงยกกระหนกรอง
ห่มแพรริ้วทองจรัสฉาย
มเหสีทรงยกกระหนกลาย
ห่มแพร เหลืองลายมะลิทอง

(ขุนช้างขุนแผน : 803)

การแต่งตั้งของเหล่านางสนม ในบทธละคร เรื่องอิเหนา

บ่วงยกแต่ละอย่างต่างสีกัน
ริ้วสุวรรณทาคดอก เอาออกห่ม
คาค เข็มชัศตรอบเอวกลม
ใส่กรอบหน้ากรมราชวาทิ

(อิเหนา : 218)

การแต่งตัวของนางกำนัลในบทละครเรื่องสิงห์ไกรภพ ของสุนทรภู่

บ้างอาบน้ำราผ้าหาบังแดด
ให้ข้าชัคชมันให้ใส่ส้มมะขาม
นุ่งผ้าไหมใส่แหวนทองแค่สองขาม
จะคอยตามเสด็จหัวเจ้าพารา

(นิทานคหกลอนสุนทรภู่ : 99)

การแต่งตัวของเหล่าสาวชาววังในเรื่องพระอภัยมณี

ข้าหลวงเหล่าชาววังมังกาคัด
นุ่งสุทรคชัคแค่ลิ้นแพรสี
หม่อมหม่อมเหล่าเจ้าผู้ลูกผู้ดี
เห็นสครีรูปร่างตามเป็นพรวน

(พระอภัยมณี : 129)

2.1.3 การใช้ผ้าของขุนนางและข้าราชการในราชสำนัก

การใช้ผ้าของขุนนางและข้าราชการในราชสำนัก ก็ถือว่าเป็นการใช้ผ้าของชนชั้นสูง ซึ่งมีแบบแผนในการแต่งกายแบบหนึ่งที่ใช้เนื้อผ้าสีสันที่ศิลปะเอี่ยมประณีต และมีค่าสูง เป็นเครื่องกำหนดตำแหน่ง และฐานะทางสังคม ผ้าที่ขุนนางและข้าราชการเหล่านี้นำมาใช้ได้แก่ ผ้าบูม ผ้ายกทอง ผ้าม่วง ผ้าสีนํ้าเงิน ผ้าไหมค และผ้าสมปัก เป็นต้น โดยเฉพาะผ้าสมปักนั้น พวกขุนนางจะนุ่งผ้าสมปักทุกคนแต่กำหนดตำแหน่งผู้ใหญ่ และผู้น้อยด้วยสี และลายปักต่างกัน เป็นต้นว่าขุนนางชั้นเสนาบดีนุ่งผ้าสมปักบูมทองนาค ขุนนางชั้นต่ำลงมานุ่งผ้าสมปักยก และสมปักลาย เป็นต้น (มณีรัตน์ ห้วมเจริญ, 2521 : 39)

วรรณคดี ไทยหลาย เรื่อง ได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการใช้ผ้าของ
ขุนนางและข้าราชการในราชสำนัก ความตาแหน่งหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน ดังจะ
เห็น ได้จากการแต่งตัวของขุนนางและข้าราชการ ในวรรณคดี เรื่องต่าง ๆ เช่น

การแต่งตัว เข้าเฝ้าพระพันวษาของ เจ้าคุณอุทัยดี ในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน

ครานี้ท่านเจ้าคุณอุทัยดี
ทราบว่าตีได้ เรียง เมือง เชียงใหม่
ส่งนาย เหวหันที่ด้วยจิตใจ
คิดบอก ไว ไวม่าให้เรา
บ่งสมบัติคุมแดงแย่งนาคราช
หยิบผ้ากรายมาคาดบั้นเอว เข้า
จวนเสด็จออกข้างหน้าเวลาเช้า
ก็รีบไปคอยเฝ้าพระทรงธรรม

(ขุนช้างขุนแผน : 740)

การแต่งตัว เข้าเฝ้ากษัตริย์ของ เหล่าขุนนางในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

ให้หลายงามตามไบนั่งทรงคั้งของ
ตามทวนองพระหมื่นศรีสั่งก็ถ้วน
ฝ่ายข้าเฝ้าเจ้าพระยาเวลาจวน
ค่างก็ชวนกันเข้ามาหน้าพระโรง
บ่งสมบัติชักชายกรายกรีกเล็บ
ผ้ากรายเหน็บแนบหน้าคู่อำ โกง
พอเวลานาที่ถ้วนสี่โมง
เข้าพระโรงหรือมหน้าข้าราชการ

(ขุนช้างขุนแผน : 589)

การแต่งตัวของขุนนางข้าราชการ ในบทละคร เรื่องคาลัง

ฝ่ายพลมนคริน้อยใหญ่
ก็โอ้อวดประภวค ไปตามหน้า
นุ่งสมบัติ เสื้อครุยกรุยกราชมา
เห็นสาวชาเลื่องคาเมืองมัน

{คาลัง (ล.1) : 550}

การแต่งตัวเพื่อเข้าเฝ้าของบาทะ ในบทละคร เรื่องคาลัง

มานุ่งห่มสมบัติทับไต
เรียกหาบ่าว ไพรอึ้งมี
ก็ชวนกุศลาวิราษาศิบัติ
จรลีเข้า ไปยังพระ โรงชัย

{คาลัง (ล.1) : 177}

การแต่งตัวของขุนนางในบทละคร เรื่องอิเหนา

ราชินิกุลขุนนางคาแหน่งนา
เข้ามาพร้อมหญิงทั้งสองฝ่าย
ต่างคนต่างนุ่งสมบัติลาย
คาดเสื้อครุยกรุยกราชคามทวนอง

{อิเหนา : 238}

ในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้กล่าวถึง
ถึงการแต่งกายของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไว้หลายตอน เช่น

ออกพันเทพราช ไชร์	เดินสคา
เจวียงราชมยุนา	คลาดเกล้า
สมปักลวดลายขา	เพราเพชร
เสื้อเครื่องถือหอกเท้า	แห่ท้ายกรายกรอง

(ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง : 145)

หรือ

หนซ้ายบลาย เชือกสั้น	แนวใน
พระมหาเทพย์ไว	แว่นรู้
สองปักนุ่งลายละไม	ชัคคาบ
งามแง่แลเลิศผู้	ชัยม้าคาเดิน

(ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง : 158)

ผ้าของขุนนางและข้าราชการในราชสำนักนั้น นอกจากจะซื้อหามาใช้เองแล้ว ส่วนมากจะได้รับพระราชทานผ้าสมปักต่างเงินเดือน สำหรับไว้นุ่งเข้าเฝ้า เรียกว่า ผ้าหวัศรายปี เพราะได้รับปีละหน ส่วนบรรดาขุนนางข้าราชการหรือแม่ทัพนายกอง ที่หาความดีความชอบ เช่น รบศึกชนะ พระเจ้าแผ่นดินก็จะทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้เป็นพิเศษ และของอย่างหนึ่งที่ทรงใช้ปูนบำเหน็จรางวัล คือ ผ้า ค้างที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนที่หลายงามและขุนแผนชนะศึก เชียงใหม่ พระพันวษาได้พระราชทานรางวัล เสื้อผ้ามากมาย ทั้ง เสื้อไหมคเทศ แพรจีน ผ้าसान และผ้าสมปักตามตำแหน่ง ค้างข้อความว่า

แล้วจึงตรัสสังคสังวิเศษ
ให้จัดเสื้อผ้าไหมคเทศอย่างกำบ่วย
แพรจีนดวงพุดคานสำนสีแดง
ทั้งสมบัติคามาตำแหน่งขุนนางใน
(ขุนช้างขุนแผน : 678)

2.1.4 การใช้ผ้าของเหล่าทหาร

การใช้ผ้าของเหล่าทหารที่ปรากฏในวรรณคดีไทย มีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ หากเป็นพลทหารโดยทั่ว ๆ ไป ก็จะใช้ผ้าแบบหนึ่ง คามหมวดหมู่ของตน ผ้าที่นิยมใช้เป็นกางเกง ได้แก่ ผ้ามีสรู และผ้าที่ใช้ตัดเสื้อ ได้แก่ ผ้าปัสตุ ผ้าสีจันทร์ และผ้าพื้นหรือผ้าสีต่าง ๆ โดยเฉพาะสีแดงหากเป็นระดับนายทหารก็จะใช้ผ้าแตกต่างกันไป เช่น ผ่ากามะหยี่ ผ่าไหมค ผ่ายก ผ่ากรองทอง เป็นต้น

การใช้ผ้าของเหล่าทหารเหล่านี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย เรื่องต่าง ๆ เช่น

การแต่งตัวของเหล่าทหารวิรุญจำบัง ในบทละครเรื่อง
รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทั้งซ้ายขวามาถ้วนกระบวนเกณฑ์
ถือโล่เชนเขียนหน้าราหู
พวกไพร่ใส่เสื้อปัสตุ
ถือทวนล้วนพู่จามรี

(รามเกียรติ์ ร.2 : 433)

การแต่งตัวของ เหล่าทหารปืนของอิเหนา ในบทละครเรื่องอิเหนา

อันพลเค็นหน้าหลังทั้งนั้น
 เสื้อม่วง เหมือนกัน เป็นคู่คู่
 ทหารปืนพื้น เสื้อปักศู
 ใสกาง เกงมีสรูรีวแดง

(อิเหนา : 663)

การแต่งตัวของทหารพระราม ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราช-
 นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทหารปืนแบกปืนคั่นคาง
 ใสเสื้อสักหลาดผาดผุด
 บ้าง โภกผ้าลงยันต์กันอาวุธ
 คากตะกรุดคอก เคียว เขียวหมูตัน

(รามเกียรติ์ ร.2 : 626)

การแต่งตัวของทหารหัวกรุงพาด ในบทละคร เรื่องอุณรุท

ถัดมากุมทอกกลอกแกว่ง
 เสื้อแดงดวงลายฉายฉัน
 ถัดมาชัคคาบยีนยัน
 ใส่เสื้อสีจันทร์สุพรรณพราย
 ถัดไปเสื้อไหมคม่วงอ่อน
 กรกุ่มธนูศรประลองสาย
 ถัดไปถือทวนกริชกราย
 สอดใส่เสื้อลายเขียนทอง

(อุณรุท : 130)

การแต่งตัวของทหารพระอุณรุท ในบทละคร เรื่องอุณรุท

คับ เขือกใส่เสื้อไหมคคอง
 เหน็บกระบี่บังทองงามสง่า
 กองถัดชัคคาบทุก โยธา
 ใส่เสื้อสีฟ้าดวงสุวรรณ
 ถัดไปเสื้อกษามะหีแดง
 ทองพรายลายแย่ง เหน็บกันหยัน
 ถัดมาใส่เสื้อสีจันทร์
 เหน็บสอดกริชสั้นฝักทอง

(อุณรุท : 383)

การแต่งตัวของ เหล่าทหารข้างต้นจะ เห็นว่ามีการใช้ผ้าแตกต่างกันออกไปตามหมวดหมู่ โดยเฉพาะการใช้สีของผ้า ส่วนการแต่งตัวของ เหล่านายทหารนั้นจะใช้ผ้าที่ดีกว่าพลทหารทั่วไป เช่น การแต่งตัวของนายทหารฝ่ายอิเหนาในบทละครเรื่องอิเหนา

ขุนหมื่นนายร้อยน้อยใหญ่
ล้วนใส่เสื้อคากามะหยี่
โปกสีทับทิมบางอย่างดี
ฉัตรกระบี่บังทองทุกคน

(อิเหนา : 168)

การแต่งตัวของกรุงกษานายทหารฝ่ายเชียงใหม่ ในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน

ครานั้นกรุงกษานาญทัพ
จนจับเครื่องอาวเข้าคกแต่ง
นุ่งชกอย่างลาวขาวคอกแดง
ใส่เสื้อกรองทองแสง เป็นแย่งครุฑ

(ขุนช้างขุนแผน : 761)

การแต่งตัวของนายทหาร และ เหล่าระเด่นทั้งหลาย ในบทละคร เรื่อง
อิเหนา

บรรดาเสนานายทหาร
ใส่เสื้อสีน้ำตาลกำน่วย
ขุนหมื่นอาชามาแซง
เสือกามะหัยแดงชลิบทอง
พวกสันหัดอาชาก็ค้ำหัยัน
ใส่เสื้อเขียวคันเป็นชั้นช่อง
เหล่าระเด่นใส่เสื้อไหมคดอง
เกี้ยวสีทับทิมกรองกรูยกราช

(อิเหนา : 663)

2.1.5 การใช้ผ้าของสามัญชนทั่วไป

การใช้ผ้าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะเห็นว่าช่วงหนึ่งมี
ระเบียบ, กฎเกณฑ์เคร่งครัดมาก ตามกฎหมายเตียรบาล ตั้งแต่รัชกาลที่ 1
ทรงกำหนดแม้ระยะหลังก็จะผ่อนคลายลงไปบ้างก็ตาม แต่ประชาชนส่วนใหญ่
ยังคงถือเป็นประเพณีอยู่เหมือนกัน การใช้ผ้าของชาวบ้านหรือสามัญชนทั่วไป
จึงเรียบง่ายตามอัธยาศัย นอกจากว่าจะมีเทศกาลหรือโอกาสพิเศษจึงแต่งกัน
เต็มที ส่วนมากจะนุ่งผ้าเป็นหลัก ผ้านุ่งก็จะเป็นพวกผ้าพื้น หรือ ผ้าลาย
เนื้อเรียบ ๆ นิยมการ "นุ่งผืนห่มผืน" ทั้งผู้ชายและผู้หญิง

ผ้านุ่งผู้ชายส่วนมากจะเป็นผ้าคาวต่าง ๆ เช่น ผ้าคาโดง
ผ้าคาสมุก นอกจากนั้นก็ยังมีผ้าลาย ผ้ากุสุราช

ผ้านุ่งผู้หญิง ได้แก่ ผ้าคาบัวบอก ผ้าคาเล็เตงา ผ้าคานี
ผ้าคามะกล่า เป็นต้น และห่มผ้าดอกส้มเขียน ผ้าขาวม้า ผ้าคาคาราว
ผ้าไหมตะเกา เป็นต้น

การใช้ผ้าของสามัญชนนั้นปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง โดยเฉพาะในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการใช้ผ้าของสามัญชน หรือของชาวบ้าน ไว้อย่างเห็น ได้ชัด เช่น

การแต่งตัวของนางศรีประจัน ตอนที่ จะ ไปพึ่ง เทศน์ที่วัดกับนางพิม-
พิลา ไลย ดังข้อความว่า

ศรีประจันครั้นแลเห็นลูกสาว
ดูนี้หัวหงอกขาวมันหันที่
จะตกแต่งตัว ไปหา ไม่มี
คว่ำผ้าคานีห่มคอกค้ำ
ลูกสาวหัว เราะร่าว่าแม่เอ๋ย
ช่าง ไม่อาย เขา เลย เห็นผิคล้ำ
ศรีประจันครั้นมอง ร้องกรรมกรรม
ผลัดผ้าคารางค้ำห่มขาวม้า

(ขุนช้างขุนแผน : 66)

การแต่งตัวของนางทองประศรี และแก้วแก่เพื่อนบ้าน เพื่อจะไปขอ
นางพิมพิลา ไลยให้พลายแก้ว

เก็บแก้วรับตาแล้วอาลา
 ไบเคหาแต่งตัวชมิชมัน
 นุ่งผ้าตามะกล่าดูชาครัน
 ท่มปัก ไหมมันคูเหมาะจะทว
 หองประศรีนุ่งผ้าตาบัวบอก
 ท่มขาวหูคอกคูสมหน้า
 พร้อมกันหันใจก็ โคลคลลา
 ข้าถือสมุกหมากสากตะบัน

(ชุนช้างชุนแผน : 173)

การแต่งตัวของนางแก้วกิริยาตอนจะ ไปพบชุนแผน

อาบน้ำทาแป้งแต่งกายา
 น้ำมันทาลูบผมพอสมตัว
 นุ่งผ้า เล็งงาท่มผ้าพวย
 ไม่สวมชวยคิ้วระคาย เป็นม้ายผ้า

(ชุนช้างชุนแผน : 522)

นอกจากนี้วรรณคดีไทย เรื่องอื่น ๆ อีกหลาย เรื่องที่สะท้อนให้เห็นการใช้
ผ้าของชาวบ้าน เช่น

การแต่งตัวของชาวบ้านนอก ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์
 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พวกผู้หญิงสาวสาวชาวบ้านนอก
 ห่มขาวมุ้งนุ่งบัวปกพอกผัดหน้า
 เค็นสะคุคซุดเซเฮาเฮฮา
 หน้าตาตื่นเก๋อกะเน้อกะบัง

(รามเกียรติ์ ร.2 : 168)

การแต่งตัวของนางสุวรรณมาลีและคนใช้ ซึ่งปลอมตัวเป็นชายชาวบ้าน
 ในเรื่องพระอภัยมณี

ให้ปลอมแปลงแต่งกายเหมือนชายไพร่
 แต่ใส่เสื้อไหมพวงกะลาป่องผ้าสี
 แล้วโฉมยงทรงแต่งแปลงอินทรีย์
 ทาตีเป็นแขกเทศเพศผู้ชาย

(พระอภัยมณี : 323)

การแต่งตัวของท้าวศวิมลและนางจันทร์เทวี ซึ่งปลอมตัวเป็นชาวบ้าน
 ตามหาพระสังข์ ในบทละครเรื่องสังข์ทอง

ภูมิลีผ้าตาโองนุ่ง
 คาคพุง เขี้ยวครามงามหนักหนา
 โฉมยงทรงนุ่งคาลีคองา
 ห่มผ้าขาวมุ้งรุงรัง

(บทละครนอก ร.2 : 193)

การแต่งตัวของ เจ้าเงาะที่ถูกขับ ไปอยู่บลายนา กับนางรจนา ก็สะท้อนให้เห็นถึงการไร้ผ้าของชาวบ้าน คือ การไร้ผ้ากุศราช ซึ่ง เจ้าเงาะนามาคาคหุง

รจนาวาไ้ช่่างไม่อาษ
 เบื่อจะคายผมเผ้า เขาเปียกสิ้น
 เจ้าเงาะ เมินชายหู่ไม่ไ้ค้ยีน
 ทาฉวยหัดปักรีนปักมุง
 แล้วแกล้งหีบครุ้ตั้งบน เชียงกราน
 ควักข้าวสารมาใส่ก่อ โฟหุง
 คลี่ผ้ากุศราชออกคาคหุง
 กางมั่ง เสียให้ตีแต่วีวัน

(บทละครนอก ร.2 : 99)

อย่างไรก็ตามการไร้ผ้าของสามัญชนนั้น อาจจะมีแตกต่างกันไปบ้างตามฐานะทางเศรษฐกิจ เพราะคนที่มั่งมีก็อาจซื้อหาผ้าดี ๆ มาใช้ด้วย ดังจะเห็นได้จาก การแต่งตัวของขุนช้าง ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น การแต่งตัว ไ้วัด

นุ่งยกหลายกระหนก เหมหงส์
 เหมือนผ้าทรง ใคร ใครหามี ไม่
 เกี้ยวสำนปักทองกรองคอกไม้
 ผ้าเช็ดเหงื่อ ไคลใส่ชมพู
 ครั้งนี้จะแต่ง ไปให้ยิ่งหาค
 จะ ไปอวคางหิมให้ยืมอยู่
 นีวก้อยี่ใส่รังแคนแหวนงู
 นีวี่เช็ดชู้นั้นแหวนเพชร

(ขุนช้างขุนแผน : 64)

การแต่งตัว เพื่อ เป็น เพื่อนบ่าวให้ขุนแผน

ส่วนผมบนกระบาลสีล้านเกลี้ยง
 มันหลีก เลี่ยงกัน ไปให้ชายหน้า
 แล้วนุ่งยกอย่างตีมีราคา
 หิ้งซื้อหามา ได้แต่ในวัง
 ห่มส่านอย่างคี่สีสะอาด
 เข็มชัคคาคราคากว่าสิบชั่ง
 ลงจาก เรือนเดินมา กัดก้าง
 บ่าว ไพร่คามาหลังสะพรังมา

(ขุนช้างขุนแผน : 288)

การแต่งตัว เพื่อ เข้าเฝ้าพระพันวษา

ลูกหนีจากกระจกนุ่งยกทอง
 ราคาสิบสอง ชื่อใหม่ใหม่
 ห่มส่านพื้นเหลืองอย่าง เยื้อง ไบ
 ขึ้นคอช้าง ไสเหยาเหยามา

(ขุนช้างขุนแผน : 471)

ครอบครัวของนางพิมพิลาไลย ก็ เป็นครอบครัวที่มีฐานะมั่งมีพอสมควร
 การแต่งตัวของนางพิมพิลาไลยจึงใช้ผ้าอย่างดี เหมือนสาวชาววัง ดังจะ เห็นได้
 จากตอนที่นางพิมพิลาไลยแต่งตัวจะ ไปวัด ดังข้อความว่า

เอาซี่สีพัน เป็นมันชัลบ
 กระจกส่องเงาจับคู่จับแสง
 นุ่งยกลายกระหนกพื้นแดง
 ก้านแย่งทองระยับจับคําพราย

(ขุนช้างขุนแผน : 66)

ในเรื่องพระอภัยมณีคอนนางวาสิจะ ไปเฝ้าพระอภัยมณี นางวาสิก็
พยายามจะแต่งตัวให้เหมือนสาวชาววัง ดังข้อความว่า

ลงอาบน้ำชำระเอาผ้าเหม็นทิ้งากู
แล้วแลดูเนื้อตัวยังมัวหมอง
มาผัดหน้าทาสมันคินสอพอง
ให้กลบร่องรอยผี ไม่มีรอย
แล้วเปิดกลีหวิฬมให้คมสัน
ติดน้ำมันคาราใหม่ตั้งใจสอย
นุ่งสุหรัดจกคสืบจับตะบอย
ให้เรียบร้อยดูราวกับชาววัง

(พระอภัยมณี : 345)

2.2 การใช้ผ้าคามความเชื่อและความนิยม

คนไทยมีความเชื่อและความนิยมในเรื่องผ้ามาแต่สมัยโบราณแล้ว โดยเฉพาะสีของผ้า ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อเรื่อง เทวดาสีตเคราะห์ หรือแม่ชื่อทั้ง 7 องค์ ที่คอยคุ้มครอง เกิดตั้งแต่แรกเกิดเรื่อยมา ซึ่งแต่ละองค์มีสีกายแตกต่างกันไป คือ สีประจำวันทั้ง 7 นั้นเอง จึงมีการแต่งกายตามสีประจำวันดังกล่าว เพื่อความเป็นสิริมงคล และเป็นสง่าราศีแก่ตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาออกศึกสงคราม แม่ทัพนายกองจะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมาก

การใช้ผ้าคามสีประจำวันจากความเชื่อเรื่อง เทวดาสีตเคราะห์ มีดังนี้

วันอาทิตย์	ใส่ เสื้อผ้าสีแดง
วันจันทร์	ใส่ สีขาวนวล
วันอังคาร	ใส่ สีชมพู
วันพุธ	ใส่ สีเขียว
วันพฤหัสบดี	ใส่ สีเหลืองอ่อน
วันศุกร์	ใส่ สีฟ้าอ่อน
วันเสาร์	ใส่ สีดำ

(ตำราพรหมชาติ : 164)

ความเชื่อเรื่องสีของผ้านี้ สุนทรภู่ได้เขียนถึงการใช้สีภูษาทรงของ
กษัตริย์ไว้ ในหนังสือสวัสดิรักษา ว่า

อเนิงภูษาผ้าทรงฉรงครีบ
ให้มีครบเครื่อง เสร็จทั้ง เจ็ดสี
วันอาทิตย์สีทอิ โขค โฉลกติ
เอาเครื่องสีแดงทรง เป็นมงคล
เครื่องวันจันทร์นั้นควรสีนวลขาว
จะยีนขาวชันษาสภาพล
อังคารม่วงช่วงงามสีครามบน
เป็นมงคลชัคคิษา ไม่ราศี
เครื่องวันพุธสุดดีด้วยสีแสด
กับเหลืองแบคบนประดับสลัปสี
วันพฤหัสบดี เครื่อง เขียว เหลืองดี
วันศุกร์สีเมฆหมอกออกสงคราม
วันเสาร์ทรงคางจิงล้ำเลิศ
แสนประ เสริฐเสียนศึกจะนิกขาม
ทั้งพาชีชีขันประดับงาม
ให้ต้องตามสีสันจิงกันภัย

(สวัสดิรักษา : 51)

กลอนข้างคันทน์ แม้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับภาษาทรงของกษัตริย์ เมื่อจะเสด็จออกสงครามก็ตาม แต่บุคคลทั่วไปก็นิยมใช้ลีลาตามแบบนี้ด้วย ลีประจาวันที่สุนทรภู่กล่าวไว้มีดังนี้

วันอาทิตย์สี่แดง วันจันทร์สีชาวนวล วันอังคารสีม่วงบนคราม วันพุธสี
แสง วันพฤหัสบดีสีเขียวเหลือง วันศุกร์สีเมฆหมอกหรือสีฟ้าอ่อน วันเสาร์สีดา

ในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ก็กล่าวถึงการแต่งตัวของตัวละคร ความ
ความเชื่อเรื่องสีประจาวันคล้ายเหมือนกัน อย่างเช่น

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนและพลาญงามหาศึกเมือง
เชียงใหม่ แสนศรีเพชรกล้า นายทหารฝ่ายเชียงใหม่ก็แต่งตัวออกศึกนุ่งผ้ายก
สีขาว ซึ่งเป็นสีมงคลของวันจันทร์ ดังข้อความว่า

อีค้อคัจฉาแดงแต่งกายา
วันจันทร์นุ่งผ้ายกพื้นขาว
คาดตะกรุดเครื่องรางพรอทาว
ใส่แหวนเพชร เม็ดพราวเหมือนดาวราย
ประเจียดประจงจับตะแบงมาน
สอดสังวาลสะอั้งรัดจรัสฉาย
โหมผ้าขลิบพื้นขาวดาวกระจาย
เข็มขัดสายทองถักล้วนอักษรา

(ขุนช้างขุนแผน : 759)

บทละครเรื่องอิเหนา ก็กล่าวถึงการใช้ผ้าตามสีประจาวันเช่นกัน
ดังจะเห็นได้จากการแต่งตัวของกะหรักปาดิ ดังข้อความว่า

ภุษาภกพินคาอาไฟ
 สอดใส่ถลององค์ทรงวันเสาร์
 เจียรระบาคคาคร์คหน่วงเนา
 ปั้นเหน่งเพชรเพริศเพราพรณราย

(อิเหนา : 276)

นอกจากการใช้ผ้าคามลึประจาวันแล้ว ยังมีความเชื่อถือนในเรื่อง
 การนุ่งผ้าใหม่ว่าควรจะนุ่งในวันใดถึงจะให้โทษหรือให้คุณอย่างไร ดังปรากฏใน
 คาโคลงที่ว่า

วันอาทิตย์ใครนุ่งผ้า	ชานะ มารแฮ
คะคี เป็น เสน่หะ	พบขู้
อังคารทุกซ์จะปะ	บนโทษ
พุธระมีสุขผู้	นุ่งผ้าพึงจา
พดหัสนุ่งผ้า	ทูนสวัสดิ์
วันศุกร์ทรัพย์สมบัติ	มากด้วย
วันเสาร์ตำราคัด	เค็ดขาด
ใครนุ่งห่มจะมีวย	แรงให้ระวัง

(ตำราพรหมชาติ : 236)

การนุ่งผ้าใหม่ตามความเชื่อนี้ จะค้องนุ่งในวันอาทิตย์ วันจันทร์ วันพุธ
 วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ ซึ่งถือว่าเป็นมงคล ส่วนวันอังคาร และวันเสาร์ไม่ควร
 นุ่งผ้าใหม่ เพราะเกิดโทษ

การนุ่งผ้าใหม่ตามวันนี้ยังถือละ เอียกลง ไปอีก ถึงกับกำหนดวันนุ่งผ้า
 ใหม่ ความข้างขึ้นข้างแรมอีกด้วยว่าจะดีร้ายอย่างไร มีข้อกำหนดไว้ดังนี้
 (ปญฺฐกัทร จันทรวิษ, 2521 : 23)

ข้างขึ้น 4, 6, 9 ค่ำ คัดผ้า เย็บผ้า นุ่งผ้าใหม่ดี จะมีลาภ
ข้างขึ้น 10, 12, 13, 14, 15 ค่ำ อย่าตัดผ้า อย่าเย็บ อย่านุ่ง
ผ้าใหม่ ไม่ใช่โชคร้าย

ข้างแรม 4, 11 ค่ำ คัดผ้า เย็บผ้า นุ่งผ้าใหม่ดี มีลาภ
ข้างแรม 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13 ค่ำ อย่าตัดผ้า อย่าเย็บผ้า
อย่านุ่งผ้าใหม่ ไม่ใช่โชคร้าย

ในเรื่องวิธีรักษาสิริ 8 ประการ กล่าวถึงเรื่องการนุ่งผ้าไว้ด้วย
ข้อหนึ่ง คือ ข้อที่ 5 ว่า

"ข้อ 5 นั้นว่า ถ้าบุรุษหรือสตรีใดก็ดี ให้รู้จักผ้านุ่งกลางวัน และ
กลางคืน ห้ามนุ่งรวมกัน ถ้าจะนุ่งให้หมายชายพกไว้ อย่าให้ผิด อย่านุ่งรวมกัน"

{กฎหมายตราสามดวง (ล.2) : 48}

นอกจากเราจะทราบเรื่องความเชื่อและความนิยมเกี่ยวกับการใช้สี
และการเลือกวันนุ่งผ้าใหม่แล้ว จะเห็นว่าการไว้ทุกข์สมัยก่อน คนไทยมิได้ใช้สีดำ
เป็นสีไว้ทุกข์แต่อย่างใด แต่จะใช้สีนวลหรือสีขาว ตามที่ปรากฏในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผนคอนพิศนาคพนางวันทอง ดังข้อความว่า

พลาชชุมพลนุ่งขาวใส่ลอมพอก
โบราณขาวคอกออกหน้าหาข้าไม่
พวกห้องพี่น้องก็รำไร
นุ่งขาวตามไปล้วนผู้ดี

(ขุนช้างขุนแผน : 982)

2.3 การใช้เวลาโอกาสต่าง ๆ

การใช้เวลาที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย นอกจากจะคำนึงถึงฐานะทางสังคมและความเชื่อความนิยมของผู้ใช้แล้ว ยังเกี่ยวข้องกับเวลาและโอกาสอีกด้วย แม้ในฐานะสังคมเดียวกัน เมื่อต่างโอกาสกัน การใช้ผ้าก็จะแตกต่างกันออกไป เช่น การใช้ผ้าของพระมหากษัตริย์ เวลาเสด็จออกศึกสงคราม จะต่างจากในการต้อนรับแขกเมือง หรือการเสด็จประพาส เป็นต้น การใช้ผ้าของบุคคลต่าง ๆ จึงต้องเกี่ยวข้องกับฐานะทางสังคม ความเชื่อ ความนิยม และโอกาสที่จะใช้

การใช้ผ้าของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ ทั้งของชนชั้นสูงในราชสำนักและสามัญชนจะเหมือนกัน คือ ในโอกาสพิเศษก็พยายามแต่งตัวเป็นพิเศษ เช่น นุ่งหม้อด้วยเสื้อผ้าใหม่ ๆ แต่งกันเต็มที เพราะปกติแล้วจะแต่งตัวกันตามสบาย แบบ "นุ่งผืนหม้อผืน" แต่การใช้ผ้าของชนชั้นสูงในราชสำนักจะแต่งต่างกันไปจากสามัญชนก็ตรงที่ปกตินั้น ชนชั้นสูงในราชสำนักจะมีข้อกำหนดในการแต่งกายเป็นปกติอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งขุนนางและข้าราชการทั้งหลาย และถ้ามีวาระสำคัญหรือโอกาสพิเศษก็จะแต่งกายใช้ผ้าตามโอกาสพิเศษนั้น ๆ

การใช้ผ้าตามโอกาสต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณคดีไทยที่จะกล่าวถึงได้แก่ การใช้ผ้าในการออกศึกสงครามของบรรดาทหารทั้งหลาย การใช้ผ้าในการต้อนรับแขกเมืองของขุนนางข้าราชการ และการใช้ผ้าตามเทศกาลและงานพิธีต่าง ๆ ของประชาชนโดยทั่วไปดังนี้

ในการออกศึกสงคราม แม่ทัพนายกองตลอดจนบรรดาทหารทั้งหลายในกองทัพ จะใช้ผ้าตกแต่งร่างกายเป็นพิเศษไปจากธรรมดา เช่น มีการใส่เสื้อเกราะ ใส่เสื้อผ้าลงยันต์ลงอาคม โปกผ้าเครื่องรางของขลัง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล และแคล้วคลาดจากภยันตราย ความความเชื่อของแต่ละคน ดังจะเห็นได้จากการแต่งตัวของบรรดาทหารทั้งหลาย ในวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์ เช่น

การแต่งตัวของพระลักษมณ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เลิศหล้านภาลัย

สอดสนับเพลาทรงอลงการ
ภูษาผ้าหิพย์โก ไสย
ฉลององค์เกราะแก้วแวว ไว
สำหรับใส่รณรงค์ขึงยุทธ์

(รามเกียรติ์ ร.2 : 589)

การแต่งตัวของเหล่าทหารปืนของพระราม พระราชนิพนธ์ในพระบาท-
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทหารปืนแบกปืนคันทวย
ใส่เสื้อสีกลากผาคผูก
บ้างโหมผ้าลงยันต์กันอาวุธ
คาดตะกรุดคอก เต็มว เข็มวหมุดัน

(รามเกียรติ์ ร.2 : 626)

การแต่งตัวของทหารในบทละคร เรื่องดาหลัง

นายพลสวมเกราะใส่มาลา
นายรองใส่เสื้อเสนาภุญ
โหมประเจียดใส่เครื่องสำหรับยุทธ์
เหน็บกริชกทริฐธแล้วจรัล

{ดาหลัง (ล.2) : 286}

การแต่งตัวของขุนแผนและพลาญงามคอนทาศึก เชียงใหม่ ในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน

สั่งแล้วขุนแผนกับลูกชาย
แต่งกายคาคเคื่อง เรืองระหง
นุ่งผ้าตามคาคารณรงค์
เข็มขัดลงยันต์คาคสะอาดงาม
เสื้อลง เลขยันต์ใส่ชั้นใน
เสื้อนอกคอกใหญ่ทองอร่าม
แหวนมณฑปนพแก้วควาววาม
สังวาลวามลายแย่งตะแบงมาน
สวมสายประคำทอง เขาคคล้องคอ
หิ้งลูกพ้องอาจชาติทหาร
ใส่หมวกขลิบตาศพระราชทาน
ถือฟ้าพินขึ้นตระหง่านสง่าดี

(ขุนช้างขุนแผน : 688)

การแต่งตัวของกรงภาพ นายทหารฝ่าย เชียงใหม่ ในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน

ครานั้นกรงภาพชานาญทัพ
จับจับ เครื่องอาณ เข้าคกแต่ง
นุ่งยกอษ่างลาวขาวคอกแดง
ใส่เสื้อกรองทองแสง เป็นแย่งครุฑ
สายสังวาลกควิมประคำคล้อง
แหวนทองปัทมราชคาคตะกรุด
เสื้อในลงยันต์กันอาวุธ
เข็มขัดขุดชมองพราษ เป็นลายคุน

(ขุนช้างขุนแผน : 688)

ในโอกาสต้อนรับทูตหรือแขกเมืองสำคัญ ๆ เหล่าขุนนางและข้าราชการ
ทั้งหลายจะแต่งกายกันอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการให้เกิดเกียรติแก่ผู้มาเยือน และเพื่อ
แสดงถึงความเจริญ ตลอดจนบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ของคน ดังจะเห็นได้จาก
การต้อนรับแขกเมืองของขุนนางข้าราชการกรุงศรีอยุธยาที่ต้อนรับคณะทูตจาก
ล้านช้าง ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

มหาดเล็กชาวที่มีเข้ามา
แต่งตัวนุ่งผ้า เป็นจัลละทวัน
ขุนนางน้อยใหญ่เข้า ไบพลัน
จัดกันตามตำแหน่งแต่ก่อนมา
นุ่งสมบัติใส่เสื้อกรุยกรอง
เจียศคมพานทองตั้งข้างหน้า
จตุสคมภักเวียงวังคลังนา
ศารวจในซ้ายขวาก็เข้าไป

(ขุนช้างขุนแผน : 587)

การแต่งตัวรับทูตหัวลำเสาของขุนนางข้าราชการเมืองคาหา ใน
บทละครเรื่องอิเหนา

เกณฑ์ให้ไพร่ใส่เสื้อเสนาคุณ
 ถืออาวุธพาคศกัมภักะสัน
 สองข้างมรรคาเข้ามานั้น
 รี้ว ไถ่กันกลับพานั่งฉาย
 ราชินิกุลขุนนางตำแหน่งนา
 เข้ามาพร้อมพรั่งทั้งสองฝ่าย
 ต่างคนต่างนุ่งสมบัติกลาย
 คาค เลื้อยครุชกรุชกรายคามทานอง

(อิเหนา : 238)

การใช้ผ้าของชาววังและชาวบ้านในโอกาสเทศกาล หรือมีงานพิธี
 เฉลิมฉลองต่าง ๆ เช่น งานฉลองพิธีโสกันต์ งานฉลองอภิเษกสมรส เป็นต้น
 ซึ่งถือเป็นโอกาสพิเศษที่ทุกคนโดยเฉพาะหนุ่มสาวที่มาเที่ยวชมงานจะได้แต่งตัว
 ให้อวดประชันกันอย่างเต็มที่ การแต่งกายทั้งชาววังและชาวบ้านในโอกาสต่าง ๆ
 นี้ บราวกฎอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น

การแต่งตัวของข้าหลวงและชาววังที่มาชมมหรสพในงานอภิเษก
 ศรีสุวรรณกับนางเกษรา ในเรื่องพระอภัยมณี

ข้าหลวง เหล่าชาววังยังกาคัด
 นุ่งสุหรีดซัดแค่ลิ้นแพรสี
 หนุ่มหนุ่ม เหล่าเจ้าผู้สูงผู้ดี
 เห็นสครีรูบงามตาม เป็นพรวน
 พวกบัณทิตศิษย์วัด ซัดลายอย่าง
 เห็นวลาภทาง เค็นข้ามตามฉนวน
 เขาจับ ใ้ให้แพรแสสีนวล
 ออก เค็นค้วน เลี้ยวลัด เข้าวัดวา

(พระอภิษมณี : 129)

การแต่งตัวของหนุ่มที่มาชมมหรสพสมโภชงานอภิเชกบุษบา ในทละคร
 เรื่องอิเหนา

นิก เลง เหล่าเจ้าผู้หนุ่มหนุ่ม
 คาค เข็มซัดบุงปุม เกี้ยวคอไก่
 ทักษาคมหม่มสีน้ำคอกไม้
 หวีมคารับใหญ่แบบคาย
 เห็นสาวที่ โหนชุมก็รัม เกี้ยว
 ออกข้าวขับ เคียวอยู่จนสาย
 บ้าง เห็นวหิงมอญราหากริคกราย
 พวกผู้ชายสรวลเสเฮฮา

(อิเหนา : 299)

การแต่งตัวของหนุ่มสาวที่มาชมมหรสพในบทธละคร เรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พวกเจ้าผู้เดินเที่ยวเกี่ยวผู้หญิง
เยื้องหยิ่งหย่องหม่อมแพรสี
เห็นแม่มาयर้ายทานพานมั่งมี
เข้าหาทีหอคสนิทธิศ เชื้อ
นางสาวสาวบ่งมีหน้าโรงละคร
หม่อมแพรซ้อนสองชั้นกันเหงื่อ
ที่มีผิวเห็นท่าร้าง เรือ
เห็นผู้ชายรายเรือท่าแถมยิ้ม

·
·
·

พวกบัณฑิตปิดขมับนุ่งม่วง
หม่อมแพรควงเดินเยื้องยักไหล่
เที่ยวลอบช่ายกรายเข้ามาฉนวนใน
โหล่นไฉ่เขียนคี่หนีลนลาน

(รามเกียรติ์ ร.2 : 694)

การแต่งตัวของสาว ๆ บ้านนอกที่มาชมมหรสพ งานศพนางวันทอง ใน
เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

พวกผู้หญิงสาวสาวชาวบ้านนอก
หม่อมขาวมุ้งนุ่งบัวบอกแบ้งฝักหน้า
เดินสะคุดคุด เฮเฮเฮฮา
หน้าคาคืนแก้อ่เอิ้นเล่อพอ

(ขุนช้างขุนแผน : 895)